LESSON 8

אַכטע לעקציע

ייִדן אין געטאָ

אין דער צייַט פֿון דער מלחמה זייַנען די דייַטשן געקומען אין פּוילן און אין רוסלאַנד. אין אַלע שטעט וווּ ייִדן האָבן געוווינט האָבן די דייַטשן געמאַכט געטאָס, און ייִדן האָבן געמוזט וווינען אין די געטאָס. אין די געטאָס איז געווען שרעקלעך ענג: אין איין צימער האָבן אָפֿט געוווינט צוואַנציק מענטשן. אויף אַנדערע גאַסן פֿון דער שטאָט האָבן ייִדן ניט געטאָרט וווינען. מען האָט זיי געלאָזט אַרויסגיין פֿון געטאָ נאָר ווען מען האָט זיי געשיקט אין שטאָט אַרבעטן פֿאַר די דייַטשן. די דייַטשן האָבן געגעבן ייִדן זייער ווייניק עסן, און פֿון אַנדערע לענדער האָבן ייִדן אויך גאָרניט געקענט קריגן. ייִדן האָבן ווייניק געגעסן און שווער געאַרבעט. אַ סך זייַנען געוואָרן קראַנק און געשטאָרבן פֿון הונגער און פֿון עפּידע-מיעס. ייִדישע דאָקטוירים האָבן געטאָן וואָס זיי האָבן געקענט, אָבער קיין מעדיצין האָבן ייִדן פֿון די דייַטשן ניט געקראָגן.

אין געטאָ האָבן ייִדן נאָך ניט געוווּסט, וואָס די דייַטשן ווילן טאָן מיט זיי. מען האָט שווער געלעבט, אָבער מען האָט געפּראַוועט יום-טובֿים, מען האָט אָרגאַניזירט לעקציעס, כאָרן און אַפֿילו טעאַטערס. פֿאַר קינדער האָבן ייִדן געמאַכט שולן אין געטאָ. מען האָט אָבער ניט געקענט קיין סך לערנען, ווייַל אַפֿילו קינדער האָבן געמוזט אַרבעטן.

נאָך דעם האָבן די דייַטשן „ליקווידירט“ די געטאָס. אין אַ סך שטעט האָבן ייִדן געקעמפֿט קעגן די דייַטשן (אַלע ווייסן הייַנט וועגן דעם אויפֿ-שטאַנד אין געטאָ אין וואַרשע). ייִדן האָבן געהאַט זייער ווייניק געווער, און די דייַטשן האָבן געניצט טאַנקען, אַעראָפּלאַנען און גאַז קעגן די ייִדן.

די דייַטשן האָבן אומגעברענגט זעקס מיליאָן ייִדן. ביז דער מלחמה אין 1939, זייַנען אויף דער וועלט געווען זיבעצן מיליאָן ייִדן. נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה אין 1945, זייַנען געבליבן עלף מיליאָן.

זען „ייִדישע סטאַטיסטיק“ אין דער זיבעצנטער לעקציע.

VOCABULARY

• דער אויפשטאַנד (ן) uprising
• או׳מגעברענגט killed
אין to (*also* in)
• דער עראָפּלאַ׳ן (ען) airplane
אַפּילו [AFILE] even
אָרגאַניזי׳רט organized
אַרויסגיין to go out
• ביז until
דער גאַז (ן) gas (poison gas)
• גאַנץ whole
• גאָרניט nothing
געאַרבעט *past participle of* אַרבעטן
• געבליבן (*infinitive*: בלײַבן) to remain
געגעבן: *past participle of* געבן
געגעסן: *past participle of* עסן
געהאַ׳ט: *past participle of* האָבן
געוואָרן: *past participle of* ווערן
געוווי׳נט: *past participle of* וווינען
געווו׳סט: *past participle of* וויסן
געווע׳ן: *past participle of* זײַן
דאָס געווע׳ר arms (*singular*)
• די געטאָ (ס) ghetto
געטאָ׳ן: *past participle of* טאָן
געטאָרט ← ניט געטאָרט
• געלאָ׳זט (*infinitive*: לאָזן) to let
• געמאַ׳כט (*inf.*: מאַכן) to make
• געמו׳זט (*inf.*: מוזן; *3rd person sg.*: ער מוז) must
• גענו׳צט (*inf.*: ניצן) to use
געפּראַוועט (*inf.*: פּראַווען) to celebrate
געקומען: *past participle of* קומען
געקעמפּט (*inf.*: קעמפן) to fight
געקע׳נט: *past participle of* קענען
געקראָגן ← קריגן
• געשטאָרבן (*inf.*: שטאַרבן) to die
געשי׳קט: *past participle of* שיקן
• דער דײַטש (ן) German
דער הונגער hunger
• וואַרשע Warsaw
• ווייניק few; little
• די וועלט world
• אויף דער וועלט in the world
• ווען when
זי׳בעצן seventeen
זעקס six
דער טאַנק (ען) tank
דער טעאַטער (ס) theater
דער כאָר (ן) chorus
ליקווידי׳רט liquidated
די לעקציע (ס) lecture [LEKTSYE]
• די מלחמה (—ות) [MILKHOME— -S] war
די מעדיצי׳ן medical supplies
• נאָך דעם afterwards
נאָך ניט not yet
• ניט געטאָרט (*inf.*: ניט טאָרן; *3rd person sg.*: ער טאָר ניט) may not
עלף eleven
ענג crowded
דאָס עסן food
די עפּידעמיע (ס) epidemic
• פּוילן Poland
צוואַנציק twenty
• די צײַט (ן) time
• קעגן against
• קראַנק sick
• קריגן (געקראָגן) to receive
• רוסלאַנד Russia
• שווער difficult; hard
שרעקלעך terrible, horrible

Note the past participles beginning with **—גע**.

QUESTIONS

1. וווּ האָבן די דײַטשן געמאַכט געטאָס פֿאַר ייִדן? 2. ווען איז דאָס געווען? 3. וווּ האָבן ייִדן געמוזט וווינען? 4. צי האָבן ייִדן געקענט אַרויסגיין פֿון געטאָ? 5. צי האָבן ייִדן געהאַט גענוג צו עסן? 6. פֿאַר וואָס האָבן זיי ניט געהאַט גענוג? 7. פֿון וואָס זײַנען אַ סך ייִדן געשטאָרבן? 8. צי האָבן ייִדישע דאָקטוירים ניט געקענט העלפֿן? 9. וואָס האָט מען געטאָן מיט די קינדער אין געטאָ? 10. אין וואָסער געטאָ איז געווען אַ גרויסער אויפֿשטאַנד? 11. צי האָבן ייִדן געהאַט אַעראָפלאַנען? 12. וואָסער געווער האָבן די דײַטשן געניצט קעגן ייִדן? 13. וויפֿל ייִדן זײַנען געווען ביז דער מלחמה? 14. וויפֿל זײַנען געבליבן אין 1945? 15. וויפֿל ייִדן האָבן די דײַטשן אומגעברענגט?

GRAMMAR

1. Past Tense

ייִדן **האָבן** ווייניק געגעסן The Jews *ate* little

אַ סך ייִדן **זײַנען געוואָרן** קראַנק Many Jews *became* sick

The past tense of a verb is formed by adding its *past participle* to the appropriate form of the *auxiliary verb* **האָבן** or **זײַן**. The past tense in Yiddish covers the English past, present perfect, progressive past, and emphatic past tenses:

איך האָב געשריבן I wrote; I have written; I was writing; I did write

2. Past Participle

INFINITIVE	BASE	PAST PARTICIPLE
קומען	קום—	געקומען
שטאַרבן	שטאַרב—	געשטאָרבן
לייענען	לייען—	געלייענט
שיקן	שיק—	געשי׳קט
לערנען	לערן—	געלערנט

The past participle, which is used to form the past tense, is usually constructed by (1) prefixing **—גע**, and (2) adding **ן—** (or **ען—**) or **ט—** to the base of the verb. In many of the **ן—** participles, there is also a vowel change (e.g. the participle of **שטאַרבן** is **געשטאָרבן**).

A verb listed in the vocabulary without any indication as to its past participle has a regular participle in **ט—**. Note, however, that if the base ends in **ט—**, no further **ט—** is added:

אַ׳רבעטן: געאַרבעט

The ן— participles will be indicated in the vocabulary in parentheses. Of the verbs that have already occurred, the following have ן— participles:

זען: געזען	גייִן: געגאַנגען
טאָן: געטאָן	געבן: געגעבן
טראָגן: געטראָגן	הייסן: געהייסן
קומען: געקומען	העלפֿן: געהאָלפֿן
שרײַבן: געשריבן	וואַקסן: געוואַקסן
	ווערן: געוואָרן

The following verbs have irregular participles:

זײַן: געווע׳ן	האָבן: געהאַ׳ט
עסן: געגעסן	ווייסן: געוווּ׳סט
	וועלן: געוואָ׳לט

Note that the —גע prefix of the past participle is never stressed.

3. האָבן or זײַן

The great majority of verbs use האָבן as the auxiliary to form the past tense; only a limited number use זײַן. Unless איז with the participle in question is given in parentheses, the verbs listed in the vocabulary use האָבן. Of the verbs that have occurred in previous lessons, the following use זײַן:

וואַקסן: ער איז געוואַקסן
ווערן: ער איז געוואָרן
זײַן: ער איז געווע׳ן
גייִן: ער איז געגאַנגען
קומען: ער איז געקומען

In the present lesson, the following have been added:

בלײַבן: ער איז געבליבן
שטאַרבן: ער איז געשטאָרבן

All verbs using זײַן have ן— participles, but not vice versa.

4. Past Tense of איז דאָ and איז ניטאָ

אויף דער גאַס איז דאָ אַ שול	There is a school on this street
אויף דער גאַס איז געווע׳ן אַ שול	There was a school on this street
אויף דער גאַס איז ניטאָ קיין שול	There is no school on this street
אויף דער גאַס איז ניט געווע׳ן קיין שול	There was no school on this street

In the past tense, the word דאָ of the expression איז דאָ is omitted. The negation ניטאָ is replaced by ניט.

5. Adverbs Formed from Adjectives

ייִדן האָבן שווער געאַרבעט	The Jews worked hard
יוסף האָט געענטפֿערט ריכטיק	Yoysef answered correctly
משה האָט שיין געשריבן	Moyshe wrote beautifully

An adverb formed from an adjective is identical with the base form of the adjective. Some adjectives are incapable of forming regular adverbs; for instance, **זעלביק** *same* or **אַנדער** *other*. From this point, such adjectives will be listed in the vocabulary in parentheses.

EXERCISES

A. 1. From the reading passage at the beginning of this lesson, write out five verbs which form the past tense with **האָבן** and four which form the past tense with **זײַן**.

2. Write out five participles ending in **ט—** and five in **ן—**.

B. Conjugate in the past tense:

1. איך האָב געפֿירט אַן אויטאָ. 2. איך בין געוואָרן אַ תּלמיד. 3. הײַנט האָב איך געלייענט די צײַטונג. 4. אין שיקאַגאָ האָב איך ניט געוווינט.

C. Look up the past participles of the following verbs in the glossary at the end of the book, noting whether they use **האָבן** or **זײַן**; then make up six sentences containing these verbs in the past tense:

1. בויען 2. וואַקסן 3. לאַכן 4. לייענען 5. שיקן 6. שרײַבן.

D. Retell the story **ווי הייסט איר?** (p. 62) in the past tense.

E. Translate into Yiddish:

1. My (=the) mother speaks beautifully. 2. He wrote Yiddish very well (*cf.* good). 3. The students studied very hard. 4. The boy works very badly. 5. He could not read correctly. 6. He spoke to them warmly.

F. Put the following sentences in the past tense:

1. אין אייראָפּע זײַנען דאָ ייִדן. 2. אין שול זײַנען דאָ זייער אַ סך תּלמידים. 3. אין געטאָ איז ניטאָ קיין סך עסן. 4. אין צימער זײַנען ניטאָ קיין מענטשן. 5. די קינדער דאַרפֿן שוין זײַן אין דער היים. 6. אויף דער וועלט זײַנען דאָ פֿאַרשיידענע פֿעלקער. 7. מען טאָר ניט לאָזן די קינדער אַליין.

G. Translate into Yiddish:

1. Hello, Yoysef. 2. Hello, Khaim. 3. Have you seen this new book? 4. No. What is it about? (=About what is it?)

5. It is about the uprising in Warsaw. 6. This book must be very important (װיכטיק). Who wrote it? 7. This man was there at (=in) the time of the war, and now he has come to the United States. 8. Are there things in this book which (װאָס) we do not know? (=did not yet know?) 9. Yes. I did not know until now that the Germans used airplanes and poison gas against the ghetto. 10. How could they use airplanes? 11. Was not the ghetto in the city [of] Warsaw? 12. Was it not very small? 13. Yes, but the Germans did use (*past tense*) airplanes and tanks. 14. You see, the world knows very little about this. 15. It is said that poison gas was not used in the war, but the Germans used it against Jews. 16. I had an uncle and two cousins there. 17. They died in the ghetto. 18. Did you (*pl.*) know that they were (=are) there? 19. Yes. We wrote them, but they did not get the letters which (װאָס) we sent them. 20. What became of the Jews in Poland is horrible (=It is horrible what became of the Jews in Poland). 21. When can you give me this book? I want to read it. 22. I want you to read it, and I can give it [to] you (דיר) now; I have read it already. 23. Well, good-bye, Yoysef. 24. Good-bye.

THE FATE OF EUROPEAN JEWS IN WORLD WAR II

As soon as the Nazis came to power in Germany in 1933, they began to enforce anti-Semitic measures which culminated in the Nuremberg Laws of 1935. The subsequent three years saw an intensification of anti-Jewish legislation and practice. In 1938, a wave of mass looting, killing, and synagogue burning swept Germany. As the sphere of Nazi domination expanded in the following years, it brought its anti-Jewish regime to new areas, where previous fifth-column propaganda activities had prepared the ground.

When Polish Jewry fell into German hands in 1939, the Germans initiated a program of large-scale experimentation in mass murder which had apparently been prepared even before the outbreak of the war by the German government with the help of German scholars. One of the first steps was the herding of Jews into ghettos, or walled-in sections in the poorest part of each city or town, thus forcing them to live under appalling conditions of

בײַ דער וואַנט פֿון געטאָ אין וואַרשע

דער אויפֿשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ: די געטאָ ברענט

health and supply. Workers with useful skills were soon selected by the Germans for special work. Uncertain of the future, the harassed and oppressed Jews in the ghettos nevertheless established a semblance of "normal" living under which they might endure the occupation. Life within the ghetto was tightly organized by the Jews themselves. Workshops, hospitals, health stations, clandestine schools, and cultural institutions were set up despite the dire straits in which the inhabitants found themselves. In these activities Jewish spiritual resistance manifested itself even before physical resistance developed.

The outright murder of the Jews was begun by the Germans in the summer of 1941. In 1942, the scale of extermination was so stepped up that by the end of the war six million Jews had been murdered. The program was everywhere led and supervised by the Germans, but was frequently implemented by local auxiliaries, such as Ukrainians, Latvians, Lithuanians, Poles, Hungarians, Slovaks, organized by the Germans into paramilitary units. Millions were gassed and burned by them in the furnaces of death camps, while others were machine-gunned and buried alive in countless locations.

When the remaining Jews finally realized that all of them were doomed, active resistance flared up in many localities. Before and during the mass deportations to places of execution, thousands of young Jews succeeded in escaping from the ghettos, and many of them banded together into guerrilla formations. In a number of ghettos, and even in some death camps, actual uprisings were attempted. The best known revolt is that of the Warsaw ghetto in April, 1943. These acts of resistance are the more remarkable in view of the conditions then prevailing among the Jews. Starved and exhausted after years of ghetto life, reluctant until the end to believe the enormity of the German design, and isolated from the rest of the world by the ghetto walls and by hostile populations, tens of thousands of Jews nevertheless found the strength and the means to face the enemy with weapons in their hands. Jews took up arms against the Germans despite the piteous inequality of the combatants and the desperate hopelessness of the outcome. As soon as Jewish resistance was subdued, the Germans proceeded to exterminate the few Jews that remained.

In the hope of getting some additional profit out of the Jews after looting and before killing them, the Germans selected the

stronger and younger ones for labor units in various concentration camps. Thus some of these slave laborers lived longer than those who were transported directly to their places of execution. As the Allied armies approached one concentration camp or another, the Germans usually executed the Jews at the last moment to prevent their capture by the Allies. Where they happened to fail in this, some Jews survived. These survivors, as well as Jews who returned from guerrilla units and from far-away parts of Russia, where they had been deported by the Soviet Union during the war, made up the bulk of the Jewish displaced persons who in 1948, three years after the end of the war, were still living in D. P. camps in Germany, Austria, and Italy, without the possibility of leaving the land which had been soaked with blood of their people. Only very slowly did they succeed in reaching permanent places of resettlement.